

ОСТРОГ, ЦРНА ГОРА
СРЕДИНА АПРИЛА
1941. ЛЕТА ГОСПОДЊЕГ

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ ГАВРИЛО

„Свети Василије, Острошки Чудотворче, слава ти и милост!”, понављао сам, погледа упртог у врлет под којом се као орлово гнездо свио Горњи манастир. У мислима сам целивао мошти Свеца, као што сам то заиста учинио небројено пута током свог дугог живота.

Био је 25. април 1941. лета Господњег по новом календару.

Стајао сам у дворишту Доњег манастира, близу ограде, леђима окренут Бјелопавлићкој равници. То место одредио ми је немачки војник када ме је у рано јутро истерао из манастирског конака.

Стајао сам на отвореном, без заклона.

Пролазили су сати. Непрестано је сипила хладна киша помешана са суснежицом. Осећао сам како ми се слива низ лице и браду. Како ми натапа танку мантију и одећу испод ње. Осећао сам како ми студен продире до костију и како ме обузима дрхтавица. Како ме ломи умор.

На неколико корака од мене, под балконом некадашњег двора краља Николе, стајали су моји стражари. Нисам им видео лица, скривена под капуљачама гумених кабаница. Али видео сам три пушке уперене у моје груди.

У ствари, куд год бих погледао, видео сам немачке војнике. Заузели су двориште Доњег манастира, манастирске зграде, пут ка Горњем манастиру.

Једни су стражарили. Други су претраживали одаје, магацин и трап.

Ушли су у цркве. У олтаре. Померили свети ћивот. Гумарали двориштем.

Знао сам шта траже.

Повремено би се понеки од њих осврнуо, погледао ме и махнуо ми, понеки би показао друговима ка мени, па би се заједно смејали. Неки дрскији прилазили су ми близу и сиктали увреде. Ругали су ми се као што се бесловесни у зла времена ругају бољима од себе. Било је и оних који су ме фотографисали, да овековече оно што су сматрали својим великим тријумфом и мојим поразом. Поразом непријатеља немачког Рајха.

Јесте, био сам њихов непријатељ. Био сам против потписивања оног срамног пакта, и о томе сам јавно говорио. Са балкона Патријаршије благословио сам народ који је 27. марта изашао на улице Београда да потврди слободољубље и спремност на жртву. Зато су ме Немци ухапсили. Зато су настојали да ме понизе.

Ја ни на трен нисам заборављао да сам Патријарх српски. И нисам, нисам хтео да им покажем слабост. Био сам мокар и промрзао, био сам исцрпљен и повремено ми се чинило да губим свест, али стајао сам усправно, миран, непомичан и нем, и гледао их смело.

Истовремено, у себи сам дрхтао престрављен. Али ту моју немоћ, ту моју повремену духовну клоноулост, видели су само Свети Василије, Мајка Божја и свемилосни Господ. А знали су и зашто дрхтим. Чега се бојим. Знали су да не страхујем за себе и свој живот, већ за нешто немерљиво важније и веће.

Онај доушник, онај изрод и рђа људска, који је одао Немцима да сам ја потражио уточиште под

острошким крстом, одао им је и да је неколико дана потом, баш на Цвети, 13. априла, под Острог стигао недорасли краљ Петар Други са пратњом. Краљ је, истина, већ сутрадан побегао у Енглеску, али у манастиру је оставио највећи део државног злата и новца из трезора Народне банке, и вредне драгоцености из двора. То благо тражили су Немци. А ја сам се плашио да ће детаљним и пажљивим претресањем открити и оно друго. Оно што је морало да остане скривено. Оно што смо игуман Леонтије и ја сакрили кришом и од мојих пратилаца и од острошких монаха. Ни Леонтије није знао шта је то што мора да сачува. И њему сам прећутао каква је и колика светиња коју сам му предао. А Леонтије, јунак из прошлог рата и прави светосавски монах, није ме ни питао шта је то толико вредно, већ ми се са пуном вером заклео именом Мајке Божје и монашке да ће сачувати тајну по цену живота.

„Свети Василије, Острошки Чудотворче, слава ти и милост!”, понављао сам док су војници претраживали манастир. Молио сам Светог Чудотворца и Пресвету Богородицу да омету недостојне. Ако који од њих погледа ка месту највеће тајне, да му скрену поглед. Ако пође ка њему, да га зауставе. Да их збуњују, да им саплићу мисли и кораке, и поведу их негде друго.

Молио сам, и веровао сам да ће ми бити услишено.

Већ се ближило подне и шести сат мог трпљења, када су пљачкаши почели да довлаче плен, и товаре га у камионе. Некако у исто време престала је киша и изненада се разведрило, и ја сам могао јасно да видим све што су пронели крај мене. По ознакама на сандуцима, кутијама и цаковима схватио сам да су открили скровиште са државним златним резервама и новцем, и да су испод ћивота Светог Василија извукли благо донето из краљевског двора. Похарали су

и ризницу острошког манастира и покрали сребрне и златне сасуде, богато украшене крстове и ретке и вредне књиге.

Испразнили су смочницу. Покупили су сир и скоруп, вино и уље, сок од нара, лук и кртолу, осушене гљиве, јабуке и крушке из трапа. Из конака и некадашњег двора краља Николе узели су постељину и ћилиме.

Гледао сам туђинце како посрћу под тежином богатог плена, и у мени је тињао потмули гнев. Али тај гнев био је некако стишан, потиснут са два много снажнија осећања. Били су то, истовремено, страх и олакшање. Сваки пут када бих се уверио да ниједан од војника не носи ону кутију, у себи бих се прекрстио и захвалио Богу и Светом Василију. Али, истовремено сам био свестан да већ у следећем часу неки други војник може пронети баш њу.

Тако растрзан противуречним осећањима, премореног тела и уздрхталог срца, нисам престајао да се молим.

Када је утовар завршен, када су затворили камионе, из игуманове канцеларије изашао је заповедник са пратњом. По украсима на беспрекорно уредној униформи видео сам да је генерал Гестапоа, немачке Државне тајне полиције. Био је то ситан човек риђе косе, рошавог лица и злог погледа.

– Хтели сте рат, Дожићу. У том рату поражени сте. Сада сте наш заробљеник и морате поћи са нама – рекао ми је строгим тоном.

– Ако Бог тако хоће, спреман сам... – одговорио сам мирно.

– Бог! Тако хоће Канцелар Великог рајха! Он је наредио да вас ухапсимо! – подсмехнуо се генерал.

Од најранијег детињства, од када ме је мајка први пут довела под Острошку греду, пешице из Доње

Мораче, Острог је био моје свето место. Мој Град што на гори стоји. А Острошки Чудотворац Светлост Свету.

Под Острогом, пред ђивотом Светог Василија, одлучио сам да се замонашим.

Када сам, милошћу Божјом, постао Митрополит црногорско-приморски, себи за узор узео сам Митрополита Василија. Опхрван бригама, растрзан недоумицама, питао сам се како би он поступио, и на његовом путу тражио себи путоказ. Када сам, по призиву Духа Истине, изабран за Патријарха српског, не часећи похитао сам под Острог. Читаву ноћ пробдео сам у црквици Ваведења. Молио сам Светога да ми буде ослонац и саветодавац, и да ми буде посредник пред Господом, у времену које је било зло и које је, како сам слутио, могло бити само горе.

Острог је место чудесне лепоте и неописиве моћи. На Острог сам увек долазио са великом радошћу духовном. Са Острога сам увек одлазио са тугом, жељан да останем још мало.

Сада, нисам могао да дочекам да пођемо.

Када су се аутомобили и камиони покренули, осетио сам истовремено и дубоку тугу и радост.

Водили су ме у ропство. Знао сам да ничему добром не могу да се надам. Знао сам да можда никада више нећу видети Острог и Свети ђивот. Али био сам благодаран Богу. Са миром у души одлазио сам на зли пут. Јер, оно што ми је предато да сачувам, Немци нису нашли. И неће! Ни они, ни други који ће доћи после њих. Неће, не дао Бог! Сачуваће светињу Свети Василије, слава му и милост!

**СВИХ ЖАЛОСНИХ
РАДОСТ
СВЕТА ЗЕМЉА**

ЛУКА, МАЛИ АПОСТОЛ ИСУСА ХРИСТА

Прву ти књигу писах, о Теофиле, о свему што поче Исус и творити и учити до дана када се вазнесе.* А писали су и Марко и Матеј, па су истина и добра вест о Царству Божјем допрле до многих. И сачуване за време када неће бити нас да сведочимо. Нас, који смо благословени да истину чујемо од Њега који је сам Истина.

Другу ти књигу писах о ономе шта се збивало по вазнесењу. Какав је био живот стада пошто остаде без пастира. И пошто се десило оно што су обећали пророци, а Он испунио. Писах ти како су делали апостоли. Како смо се окупљали око одјека Речи, и како се најпре дванаесторица, а после и неки од нас обукосмо у силу Духа Светога и постасмо гласници Јеванђеља. Писах ти како је настајала Црква. И како прве од нас назваше хришћанима. Писах ти и о прогону Цркве и страдању Стефановом. И о Савлу прогонитељу и Павлу слуги Исуса Христа. Писах ти о путу са њим, изнова рођеним, кроз многе земље, где ради имена Христовог приведосмо у послушност вере многе незнабошце. И о свему што се збило када стигосмо у Рим, одакле ти се и сада јављам. А ти би још да чујеш. Разумем те. Ни ми који смо Га

* У роману су коришћени цитати из Јеванђеља по Луки и Дела апостолских.

слушали, који смо јели са Њим и ноћили у Његовој близини, не можемо се наситити прича о Њему и даровима Његовим.

Питаш ме, о Теофиле, да ти кажем нешто и о ономе што раније не поменух. Ево, хитам. Нека се и то зна.

„Благо очима које виде што ви видите. Јер вам кажем да су многи пророци и цареви желели видети што ви видите, и не видеше; и чути што ви чујете, и не чуше”, говорио је Господ својим ученицима.

Заиста је, заиста, тако било! Задивљујуће је и надземаљско, непојмљиво умом и неухватљиво речима, оно што је Отац Небески даровао људима када им је послао свог Сина.

Ја нисам био са Њим од почетка. Нисам видео како Га је Јован, син Захаријев и Јелисаветин и пророк Вишњега, крстио на реци Јордану, и како се отворило Небо, и како је на Њега сишао Дух Свети у телесном облику као голуб. Нисам чуо глас са Небеса који обзнањује да је новокрштени Божји Син љубљени.

Нисам видео како је на свадби у Кани, по молби Своје Мајке, воду претворио у вино. Нисам Га чуо како беседи на Гори. Нисам видео како стишава буру говорећи ветру и валовима воденим да се умире, ни како корача по таласима Галилејског језера као по ливади. Нисам био у дому фарисеја када Му је жена грешница опрала ноге својим сузама, и отрла их косом својом, и целивала их, и намазала миром, а Он јој опростио грехе јер је познао да има љубави и вере.

О свему томе, и о многим дивним чудима која је починио, и о Његовим једноставним речима и

поучним причама, блиским и разумљивим свима, слушао сам од других.

Али, Он је једном рекао: „Благо онима који не видеше, а повероваше”. А ја сам, када ме је погледао први пут, схватио да сам у свом срцу поверовао још онога часа када сам први пут чуо Његово име.

Рођен сам у Антиохији Сиријској.

Био је то богат град, у коме су осим Сиријаца живели и други народи. Јудеји, Јелини, Мисирци, Римљани, Арапи. Осим нас који смо познавали Јединог Бога, Бога Мојсијевог и Аврамовог и Јаковљевог, људи већином беху незнабошци који се клањају идолима.

Одрастао сам у угледној и бројној породици. По крви и вери био сам син изабраног народа, а по уму још и Грк. Мој језик био је арамејски. Философију сам студирао на грчком, а медицину на мисирском и арапском језику. Изучавао сам ове науке јер сам желео да спознам човека. Да га видим потпуно. Да му сагледам тело и истражим мисао. Уз то, занимао сам се и живописом.

Али, што сам приљежније учио, што сам више сазнавао, све јаче сам осећао, постајао сам све сигурнији, да сви ти умни људи, философи, испуњени знањем о промишљањима и увидима најзнаменитијих који су настојали да нам објасне човека и свет, у ствари посрћу у мраку. Њихове речи допирале су до мог ума. Али срце ми је остајало нетакнуто.

Учио сам и Свете књиге мог народа. Чувао сам наслеђе предака и био веран завету отаца као што је заповеђено. Али ни мудри и свепоштовани рабини нису ми пружали оно за чим је жеђала моја душа.

Непрестано сам осећао да ми нешто недостаје.

Чинило ми се да нешто чекам.

Тако је дошла Рош хашана* 3793. године од постања. Празник рађања света. Први дан нове године и први од десет дана кајања, када се ми, деца Израилља, присећамо својих греха и молимо опроштај Вишњег због свега што учинисмо а што не ваља у очима Његовим. Истовремено, сећамо се оног греха предака који нас је одвојио од Бога. А десетог дана нове године и десетог дана месеца тишрија славимо Јом кипур. Дан помирења изабраног народа са Богом. И откупа грехова.

И на тај Јом кипур са оцем и браћом отишао сам у синагогу.

Обред је био дирљив и узвишен. Звук шофара** заиста се чинио као плач покајника, а речи из Торе биле су тако снажне као да их управо говори Силни над војскама.

Жртвени јарац, на кога је свештеник симболично натоварио све наше грехе, све неправде које починисмо, све наше преступе којима смо се замерили Богу, којима смо га наљутили и растужили, био је савршен примерак своје врсте. Без иједне мрље, беспрекорно бео, некако чудесно достојанствен, стрпљив и миран као да зна важност ритуала и да разуме зашто ће бити жртвован.

После светог обреда људи су застајали да се оздраве, да поразговарају о здрављу, породици, послу, и да се пожале једни другима на римске царске законе.

Кренуо сам да се јавим младим рођацима из дома моје мајке.

* Рош хашана – јеврејска Нова година, слави се 1. тишрија. (Тишри је први месец јеврејског календара, почиње средином септембра по грегоријанском календару.)

** Шофар – овнујски или козји рог, који се користи као обредни музички инструмент у синагоги у време великих празника.

„Није ли ово Лука! Срећног ли сусрета!”, поздравили су ме када сам пришао, а онда ми један од њих рече да их сачекам док чују до краја причу Симона златара.

Симон је приповедао да је недавно био у Јерусалиму, граду Давидовом и Соломоновом, и тамо је чуо да се појавио нов и врло необичан пророк. Већ две године иде кроз Јудеју, Галилеју и Самарију, учи народ и чини чуда. Исцељује бесомучне и губаве, враћа вид слепима и са одра диже одузете. Истерује духове нечисте и ослобађа поседнуте демонима. Види шта људи помишљају у срцима својим, и кори лицемере и фарисеје. Иде међу грешнике, и обедује са њима, говорећи да лекара не требају здрави него болесни. Његова сила је велика. Млад је, а има мудрост најстаријих. Говори једноставним речима, и учи примерима које свако разуме. Благовести о Царству Божјем. Људи нису сигурни ко је он. Једни говоре да се Илија изнова појавио, други да је Јован Крститељ устао из мртвих, трећи опет да је неки од древних пророка васкрсао.

Док је Симон говорио, моји рођаци су у неверици одмахивали главом, и у пола гласа уверавали један другог да народ као и увек измишља и преувеличава. А ја! Ја сам у срцу осетио детињу радост и немир пробужене наде. Не мислећи о започетим пословима, ни о милима које остављам, и као да сам добио позив коме морам да се одазовем, одлучио сам да што пре пођем у Обећану земљу, да видим и чујем тог чудесног учитеља.

У ствари, био сам спреман да испуним оно због чега сам рођен. Али ту тајну тада је знао само Он. Господ наш и Бог наш!